

Informatiebulletin van de
AWN - Nederlandse Archeologievereniging -
afdeling Zeeland
december 2020

Zuidwesterheem

jaargang 32
nummer 104

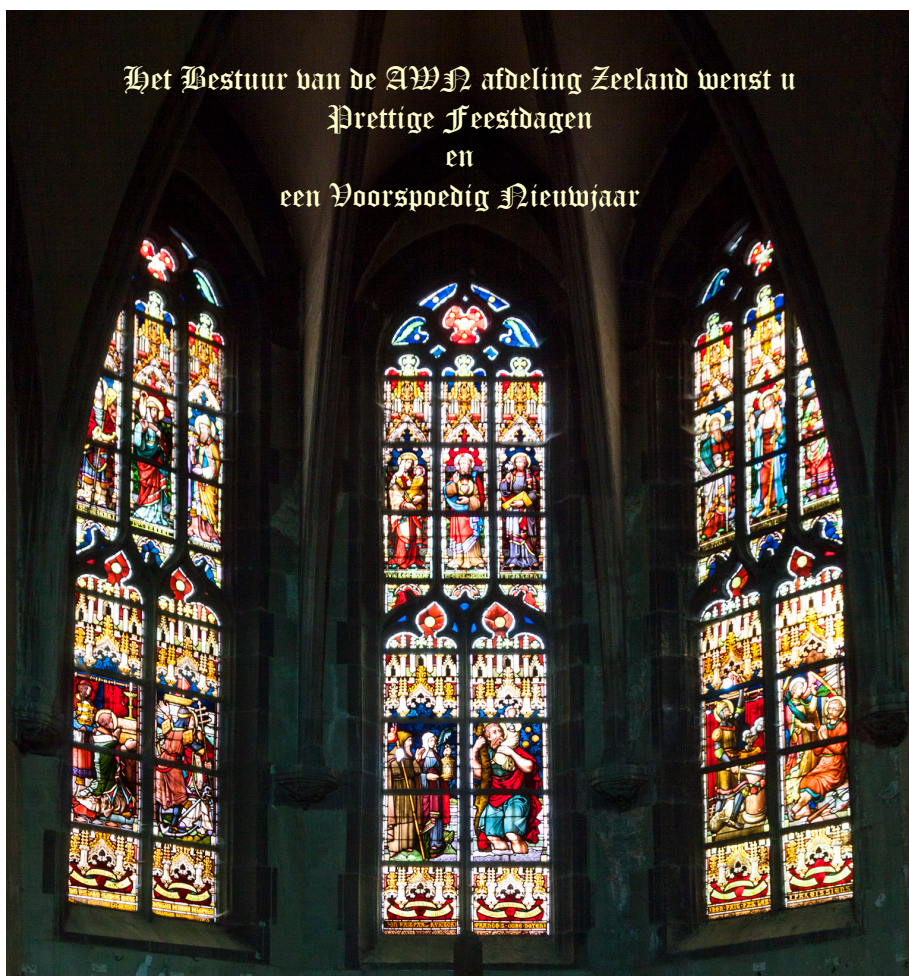

INHOUD:

Verslag inmeten en fotograferen van de fundamenten van Tolsende	03
Verslag wandeling slikken Rilland	08
Verborgten verleden van Noord-Beveland (deel 3)	12
Inleverspecificaties kopij	14
Colofon	16

Foto omslag: Leo den Heijer (Verdronken land van Oud-Rilland)

Foto hieronder: Niek Beeke (Bone Church, Henegouwen, België)

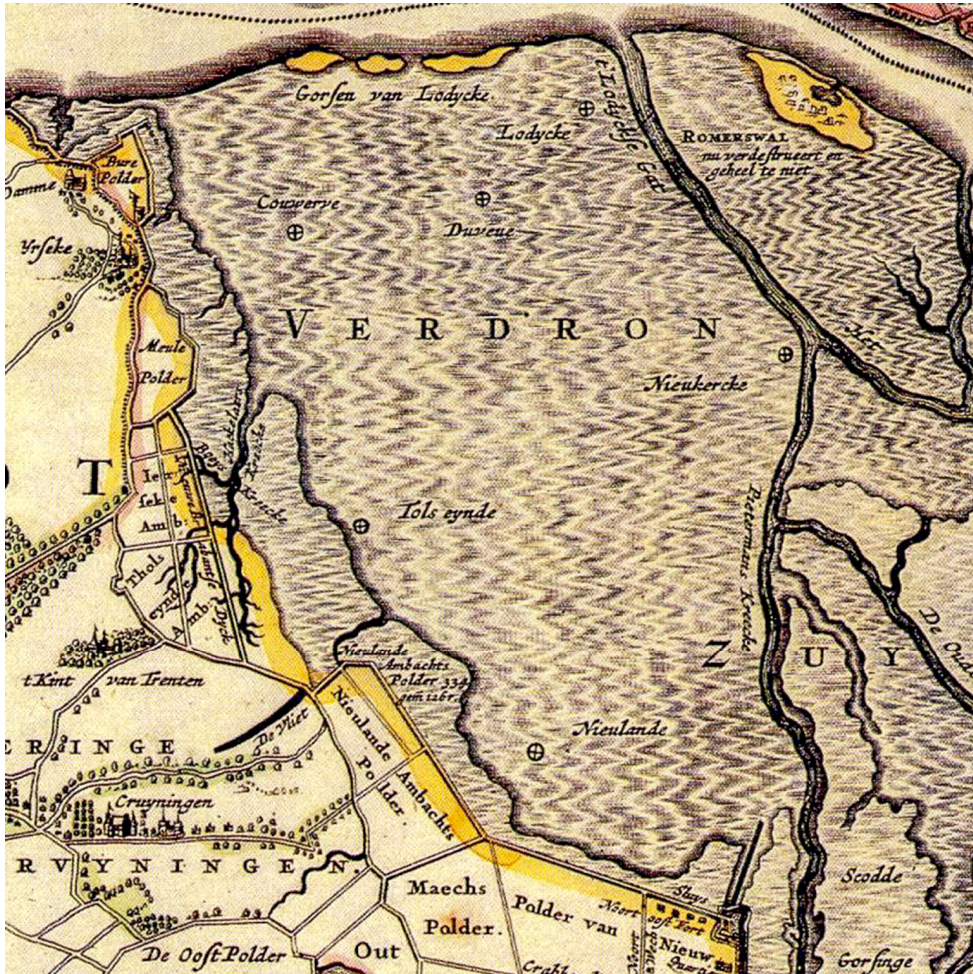

Verslag inmeten en fotograferen van de fundamenten van het verdronken dorp Tolsende

De provincie Zeeland en de gemeente Reimerswaal hebben het werkveld Archeologie van Erfgoed Zeeland opdracht gegeven om het verdronken dorp Tolsende in kaart te brengen. De archeologen van Erfgoed Zeeland hadden daarbij hulp nodig en dan is de afdeling AWN Zeeland graag bereid de helpende hand uit te steken. Vier leden, te weten Aagje Feldbrugge, Norbert van den Berg, Adri de Koeijer en Connie Dekker stonden maandag 7 september 2020 samen met de archeologen Robert van Dierendonck, Hans Jongepier en Marijn van de Glind op de dijk met uitzicht over de Oosterschelde te wachten op het moment dat het water ver genoeg teruggetrokken was tot dat de fundamenten van Tolsende te zien waren. Ongeveer een uur voor laag water was het zo ver. We zagen de eerste fundamenten verschijnen en konden die, wadend door een dun laagje water met twee kruiwagens vol gereedschap, bereiken. Je zou denken dat het gemakkelijk gaat door een dun laagje water, maar dat was niet zo. Het eerste stuk door het water heeft een harde ondergrond, maar daarna wordt het slib en dat loopt zwaar. Dus eerst even uitrusten op een fundament en dan aan het werk en zo deden we dat in die week nog drie keer.

Tolsende is één van de verdronken dorpen aan de Schelde, de huidige Oosterschelde, die na de Allerheiligenvloed op 2 november 1532, verdwenen in de golven. De Allerheiligenvloed was niet de enige stormvloed die deze dorpen trof. Daarvoor was het gebied al meerdere keren overstroomd. Op 5 november 1530, “St. Felix quade saterdach”, werden de dorpen zwaar getroffen maar toen herstelden de bewoners, zo goed en zo kwaad als het ging, de schade. De vloed van 1532 haalde een streep door het herstelwerk. Van opbouwen was geen sprake meer. Waren de gebouwen te erg vernield? Waren er veel mensen verdronken of waren de bewoners naar elders vertrokken? We weten het niet. Schriftelijke bronnen zijn er weinig. Tekeningen van het dorp zijn er ook niet. Wel oude kaarten, maar die zijn niet nauwkeurig voor wat betreft de bebouwing, wel wat de ligging betreft. Zie Afb. 1.

In de loop der jaren is er door diverse mensen gezocht tussen de overblijfselen van Tolsende. Er zijn daarbij zeker archeologische vondsten gedaan en een deel daarvan is gemeld. Helaas hebben niet alle zoekers hun vondsten gemeld zodat er ongetwijfeld nog ergens fraaie vondsten staan te pronken in een vitrinekast. Er gaan geruchten dat schatgravers bij laag water regelmatig zijn gesignaleerd.

Afb. 1. Oude kaart uit 1662 (Blaeu) met daarop de verdronken dorpen.
Foto: Erfgoed Zeeland.

FUNDAMENTEN

De fundamenten konden een schoonmaakbeurt goed gebruiken. Na veel schrapen en bezemen lagen ze er duidelijk zichtbaar bij.

De steenmaat werd opgetekend, de muurdikte bepaald en de diepte van het fundament ingemeten. De fundamente diepte ging op diverse plaatsen tot 7 of 9 lagen. Er was op de kleilaag gefundeerd. Zie afb. 2a en 2b.

Afb. 2a. Foto: Erfgoed Zeeland.

Het aantal fundamenten was meer dan verwacht. Ook in afmeting waren er grote verschillen. Veel fundamenten liggen tegen elkaar aan en vormen een structuur. In totaal zijn ongeveer 36 structuren ingemeten.

De maten van de fundamenten verschillen nogal. Er zijn er van 2 meter, maar ook van 10 tot 15 meter lang en de breedte varieert van 0,30 tot 1,60 meter.

De bakstenen van de fundamenten hadden verschillende maten. Het merendeel was 25 cm lang, 12 cm breed en 5 à 6 cm dik. Een enkel fundament had stenen van 30 cm lang en 14 cm breed. Dit zijn de oudste stenen.

Bijzonder was de vondst van een aantal grote, enigszins grillig gevormde natuurstenen die achter elkaar geplaatst waren. Waarschijnlijk is het een pad geweest dat met een flauwe boog liep in de richting van de Schelde.

GRONDBORINGEN

Naast het inmeten van de fundamenten moesten er ook 23 boringen worden gezet. Dat gebeurde in week 39, van 21 tot 24 september. Ook in de weken daarvoor was er al geboord. Het is gemakkelijk als er twee mensen

Afb. 2b. Foto: Erfgoed Zeeland.

zijn bij het boren, een archeoloog en een assistent van de AWN en dat waren Norbert van den Berg en Connie Dekker. Hans Jongepier boorde en de hulpkrachten hielpen met het omhoog trekken van de boor als die erg vast zat en noteerden de boorgegevens. De boringen gaven een bijna identiek beeld van de grondlagen: een dun laagje slib van 5 centimeter en daaronder een kleilaag met een gemiddelde dikte van ruim 1 meter. Dit alles lag op een veenpakket. Dit veenpakket was, als het intact was, ongeveer 1.50 meter dik. Zie afb. 3.

RESULTAAT

De fundamenteën van Tolsende deden ons verbaasd staan over het aantal en de grootte van de bouwwerken. Ook waren er fundamenteën bij waarvan iedereen begon te gissen wat het wel geweest zou kunnen zijn, zeker als het om halfronde smalle muren ging die tegen bredere funderingen aangeplakt zaten.

De grondboringen gaven een redelijk constant beeld en het was duidelijk dat Tolsende niet op een kreekrug was gebouwd.

Afb. 3. Foto: Erfgoed Zeeland.

Na een week hard werken in prachtig weer was iedereen tevreden over het resultaat. De getijden in de Oosterschelde mogen hun werk weer doen en Tolsende bedekken met een laagje zand en slib. Tolsende is bekend. Nu is het voor iedereen verboden terrein.

Connie Dekker.

Verslag wandeling slikken Rilland

Maandag 16 nov. 2020, wind: zuid-west, kracht: 3/4, bewolkt, 14 graden.

Om 09.00 uur treffen Arno Melaard, medewerker bij de provincie, de projectleider ter plaatse en ik elkaar onderaan de Westerschelde dijk aan de Zimmermanweg om te monitoren hoe de rivierbodem zich gedragen heeft na het begin van de werkzaamheden op 18 februari jl.

Op de dijk staat een bord “Pas op drijfzand”, dat ter plaatse neergezet is vanwege het gevaar dat ontstaan is door de werkzaamheden. (foto 3229). Over de zandige slikken lopen we naar het “verdronken bos” waar nog steeds stronken zichtbaar zijn in de veengrond. We zien Zeepier hoopjes in grotere aantallen dan vroeger! Ook zet zich op sommige plaatsen zeesla vast.

De veenbanken bij het “verdronken bos” zijn op korte afstand van de waterlijn niet meer met slib/zand bedekt. Wel ligt er hoger veel slib en zand, en vormt zich westelijk daarvan weer een helling. De bocht van de oever

3229

met veenrand zorgt voor uitslijting van onderuit en balkonvorming; daar is het dus gevaarlijk (foto 3231). De heren moeten uiteraard de hoog-watervluchtplaats bekijken en in hoeverre er sediment aangeslibd is. (foto 3235). Ik kijk naar de muurrestanten en vind uiteraard weer wat scherven, o.a. een oor en wat roodbakkend aardewerk. Daarna lopen we verder over de strekdam en later via het opgeslibde veen naar de hogere grond. Opmerkelijk: de stenen zijn op sommige plekken bedekt met algen en er groeit bruinwier op. We wandelen verder naar de Westketel en wie steekt er daar zijn kop boven water uit? Een

zeehond! De heren maken er foto's van en het dier blijft ons in de gaten houden.... We lopen door naar de volgende strekdam, de kop van deze dam moeten we rond. Hier is goed de zand aan/opslibbing te zien. Hierbij is de "bak" werking goed inzichtelijk, de strekdammen en de geulbescherming zorgen ervoor dat slib en zand hier de bodem op gaan hogen. (foto 3241). Uiteraard maakt Arno er foto's van. Al scherven rapend uit een schelpen- en schervenrijke laag lopen we verder naar de doorbroken strekdam, kijken nog even bij woonterp 1 en 2 en komen tot de ontdekking dat er daar niets meer te vinden is. De

3231

stroming rond de landzijde van de daar aangelegde strekdam zorgt ervoor dat er ter plekke meer diepte komt en de terp hoger komt te liggen maar de rest van de omgeving slibt erg op, veel slap, niet te belopen slib.... Via de nieuw herstelde strekdam lopen we terug naar de dijk. Arno besluit het drijfzandbord te verplaatsen van bovenop de dijk (slecht zichtbaar) naar beneden. Via de dijk lopen we terug en om 11.30 uur zijn we terug bij de auto en gaan we ieder ons weegs.

Ook dit keer weer heb ik foto's van de vondsten gemaakt. Foto 3255 van een bijzondere scherf Vlaams aardewerk met gele slibversiering, een rand van een schotel/schaal groen geglazuurd en een kaakbeenbot met kiezen voor Betty.

Leo den Heijer, AWN.
Foto's: Leo den Heijer.

3235

3241 ↓

↓↓ 3255

Verborgen verleden van Noord-Beveland (deel 3)

Na de Sint-Felix vloed op 5 november 1530 verdwijnen veel oude dorpen op Noord-Beveland voorgoed onder een dikke laag klei. Soms wordt er nog een stukje van deze bijzondere geschiedenis teruggevonden. In deze rubriek, in samenwerking met AWN-Zeeland, Zeeuws Genootschap en Erfgoed Zeeland, worden historische vondsten op Noord-Beveland er uitgelicht.

Elke editie plaatsen wij een historisch bericht en hopen zo de oude verhalen, foto's en vondsten die nu nog bij u of andere Noord-Bevelanders aanwezig zijn, te kunnen verzamelen, op te schrijven en te fotograferen. Hiermee proberen we te voorkomen dat deze geschiedenis verloren gaat en kunnen wij hopelijk u, maar ook de nieuwe generaties hierna, nog meer vertellen over ons bijzondere eiland Noord-Beveland.

Muntenvondst Colijnsplaat (L.H. Abelmann).

Bron; Historisch Jaarboek Zuid- en Noord-Beveland | 1977 | 1 januari 1977 | pagina 99-101

In het begin van 1955 kwam bij werkzaamheden onder Colijnsplaat op Noord-Beveland een muntschat te voorschijn. Volgens mededeling van de heer P.C. Zuiddweg te Kats werden deze munten gevonden in een kruikje, ingemetseld in een forse muur. Dit muurrestant zou volgens de heer Zuiddweg een deel zijn van de voormalige kerk van het in 1530 door het water verzwolgen St. Michielsdorp. De muntschat, waarvan nu nog 40 exemplaren bekend zijn, was oorspronkelijk veel groter. De totale vondst moet zeker uit 200 tot 300 munten hebben bestaan. Direct na de vondst hebben de aanwezige werklieden de kruik stukgeslagen en de munten – die in een grote klont aan elkaar gekoekt waren – verdeeld. Veel van deze munten zijn door werklieden weggegooid en de rest kwam in particuliere handen terecht. Een klein gedeelte van deze munten werd verzonden naar het Koninklijk kabinet van munten, penningen en gesneden stenen in Den Haag. Daar werden de munten schoongemaakt en gedetermineerd. In de tijd daarna lukte het de heer Zuiddweg een klein aantal munten in handen te krijgen. Deze collectie van 20 munten werd tegelijk met zijn omvangrijke archeologische collectie in 1971 aan het Museum voor Zuid- en Noord- Beveland te Goes ten geschenke gegeven..

Eén van de munten was een “Dubbel Vuurijzer Filips de Schone” uit 1492. Vuurijzer: een zilveren munt waarop een vuurslag was afgebeeld. De vuurslag werd gebruikt, zoals de naam al zegt, voor het slaan van vonken. De vuurslag was o.a. een wapensymbool van de Bourgondische vorsten. De waarde van een vuurijzer was in de regel één stuiver. Ter vergelijking: voor 2 stuivers kocht men een gekleurde aardewerken schaal of een pond kaas. Collectie en foto's: Michiel Bil.

De collectie bevatte munten uit de periode c. 1475 tot c. 1525. Hieruit zouden we kunnen afleiden dat kort na 1525 de kruik verborgen werd. Of dit verbergen iets te maken had met de grote stormramp van 1530 is niet helemaal zeker. Vast staat echter wel dat de eigenaar na de stormramp geen gelegenheid meer heeft gekregen de munten in veiligheid te brengen.

Weet u meer over deze vondst te vertellen of kent u andere verhalen of wetenswaardigheden die de historie van Noord-Beveland betreffen en die

u wilt delen met anderen? Neem dan contact op met Marten Klop. Hij is te bereiken via onderstaande contactgegevens.

Telefoonnummer: 06 10 99 31 54.

E-mail: martenklop@gmail.com

Adres: Veerweg 15,
4493 AL Kamperland

Marten Klop.

Inleverspecificaties kopij

Graag vraag ik even uw aandacht voor het volgende.

Om misverstanden en teleurstellingen bij het aanleveren van kopij voor ons papieren informatiebulletin Zuidwesterheem te voorkomen, geef ik u graag de volgende aanwijzingen.

TEKSTEN

Teksten kunnen in elk format worden aangeleverd: *.txt, *.rtf, *.doc, *.docx enzovoort.

Het lettertype en de grootte hiervan speelt in principe geen rol. Zuidwesterheem kent namelijk een eigen opmaakprofiel. Dit wordt gehanteerd om het geheel er zo uniform mogelijk uit te laten zien.

Natuurlijk probeer ik zoveel als mogelijk de door u gebruikte opmaak over te nemen. De mogelijkheden daartoe zijn echter niet onuitputtelijk. Omdat de tekstkolommen in Zuidwesterheem relatief smal zijn, zijn inspringingen (bijvoorbeeld bij opsommingen) niet zo handig. Lange kopjes boven alinea's en paragrafen maken de tekst eerder onleesbaarder dan leesbaarder.

In sommige gevallen worden deze (uiteraard in overleg met de auteur) ingekort.

Teksten met voetnoten en / of eindnoten kunnen helaas niet in behandeling genomen worden.

Dit komt omdat het softwareprogramma waarmee Zuidwesterheem wordt opgemaakt (Microsoft Publisher) het fenomeen voetnoten en / of eindnoten niet kent.

De voetnoot- en eindnootverwijzingen in de tekst worden namelijk niet als zodanig herkend. Ook vervalt hiermee de relatie tussen voetnoot- en eindnootverwijzing en de bijbehorende verklarende tekst.

Tabellen, grafieken, diagrammen, illustraties, afbeeldingen, e.d. met daarin voorkomende teksten mogen geen originele breedte hebben die groter is dan 13 cm. Tabellen, grafieken, diagrammen e.d. die uitvergroot worden aangeboden, worden daarna door mij toch weer verschaald tot een breedte van 13 cm met alle gevolgen van dien. In dat laatste geval is de tekstgrootte in Zuidwesterheem vaak (veel) kleiner dan het origineel en daardoor onleesbaarder dan de originele tekstgrootte in de tabel, grafiek e.d.

Indien tabellen worden gebruikt, dan bij voorkeur deze in Word aanmaken of converteren naar Word.

AFBEELDINGEN

Afbeeldingen, illustraties, foto's e.d. die bij een bepaalde tekst behoren, kunnen alleen maar verwerkt worden als zij separaat worden aangeboden. Dus NIET als zij voorkomen als ingesloten bestanden in Word, Excel, Powerpoint enzovoort.

Foto's uitsluitend als originele bestanden vanaf de geheugenkaart van de fotocamera, liefst RAW bestanden, anders TIFF of JPG. Minimale eis voor een liggende foto: 3033 x 2022 px en voor een staande foto: 1460 x 2190 px

Foto's die binnenshuis zijn gemaakt met een smartphone en/of een tablet zijn uitsluitend geschikt voor weergave op een beeldscherm en dus niet voor drukwerk. Alleen al de grote hoeveelheden ruis en verlies van scherpheid en detail maken overduidelijk dat smartphones en tablets niet ontworpen zijn om er foto's binnenshuis mee te maken.

Scans gaarne aanleveren met een gescaande resolutie van minimaal 300 of liever 600 dpi en als TIFF of PNG bestand.

Ingeval scans in zwart/wit en/of grijs-tinten deze toch inscannen als kleurenafbeelding m.b.t. eventuele contrastcorrectie (via de kleurkanalen).

Zelfgemaakte afbeeldingen, illustraties e.d. het liefst aanleveren als gevectoriseerd bestand, dus niet als rasterafbeelding of bitmap (BMP). Een vectorafbeelding is een grafische voorstelling met behulp van eenvoudige meetkundige begrippen zoals punten, lijnen, krommen, polygonen e.d., die alle met wiskundige vergelijkingen beschreven worden. Het nadeel van een rasterafbeelding of bitmap is namelijk dat bij het vergroten de afzonderlijke pixels zichtbaar zullen worden.

Gevectoriseerde tekenbestanden kunnen daarentegen verliesloos worden verschaald, bitmaps dus niet.

Let op: tekeningen, afbeeldingen en andere illustraties die worden opgeslagen in JPG, JPEG en GIF zijn net zo goed bitmaps!

Enkele softwareprogramma's waarmee vectorbestanden gemaakt kunnen worden, zijn: Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, Adobe Fireworks en AutoCAD.

Niek Beeke.

De (publieks)activiteiten van AWN afdeling Zeeland worden mede mogelijk gemaakt door een subsidie van de Provincie Zeeland.

Kopij voor de volgende Zuidwesterheem kunt u tot 19 februari inleveren bij de leden van het bestuur. Bij voorbaat hartelijk dank voor uw bijdrage!

Ere-voorzitters van onze vereniging:
J. van Hinte † en J. van den Berg †

ADRESSEN BESTUUR AWN-ZEELAND C OLOFON

a. Voorzitter:

A.F.J. (Alex) Groosman
Plaatweg 1
4524 KK Heille
06-51409935
alex@groosman.org

b. Secretaris a.i.:

A. (Aagje) Feldbrugge
Langevielesingel 20
4335 AA Middelburg
secretariaat@awnzeeland.nl

c. Penningmeester:

N. (Niek) Beeke
Rotterdamsekaai 65 a
4331 GN Middelburg
tel.: 0118-639040
niekbEEK@xs4all.nl

d. Lid:

A.D.C. (Ariane) Lafort-de Lepper
Seispark 10
4334 AZ Middelburg
06-46158482
robAriane@hotmail.com

d. Lid:

T. (Ton) Ruigrok
tonruigrok@gmail.com

Redactie: Leida Goldschmitz (eindredactie) en Niek Beeke.

Zuidwesterheem is de kwartaaluitgave van de AWN-afd. Zeeland, een blad voor en door leden van de afdeling en andere geïnteresseerden.

De auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van de artikelen. Het bestuur behoudt zich het recht voor om ingezonden artikelen te weigeren of in te korten, dit uiteraard in overleg met de auteur.